

Øystein Stene (2014): *Zombie Nation*, Gyldendal forlag.

Zombie Nation er en eksistensiell zombieroman der arkivet og arkivaren har en sentral rolle. I en følelseløs verden befolket av levende døde er arkivet selve garantien for samfunnets hukommelse.

ZOMBIE NATION - en arkivstudie

«Hvis du vil inn i minnet til en by, inn i selve hukommelsen, må du finne byens arkiv: Her arkiveres hver eneste lille avgjørelse som angår byens ve og vel, små og store endringer lagres, bygninger som reiser seg nevnes, de som rives noteres – utredninger og registreringer som foretas blir dokumentert, vurderinger og redegjørelser som blir gjort, men aldri ender med iverksettelse, eksisterer fremdeles. Hva byen var, er og kunne blitt, finnes her; de tilbakelagte aldre, det slumrende potensialet, alle tap og serie. Historien til de fleste byer kan rekonstrueres fra deres arkiver. Så også med Labofnia.»
(Utdrag fra *Zombie Nation*)

Johannes van der Linden våkner opp på øya Labofnia, en øy midt i Atlanterhavet som amerikansk og europeisk etterretning har forsøkt å skjule over lang tid. Innbyggerne er levende døde, zombier, uten minne eller følelser. Men *Zombie Nation* er ingen skrekkroman.

Johannes ansettes ved Labofnias byarkiv og gjennom arbeidet i arkivet rekonstruerer han øyas og sin egen historie. I arbeidet med romanen besøkte forfatter Øystein Stene Oslo byarkiv hvor han fulgte oss i arbeid. Vi har tatt en prat med Øystein Stene om arkiv, arkivarer og fascinasjonen for zombier.

– Hovedpersonen i romanen jobber i et byarkiv. Arkivet og arkivaren har en sentral plass i romanen. Hvor kom denne ideen fra?

Arkiver har alltid fascinert meg! Overflaten kan framstå som kjedelig: fullt av byråkratiske dokumenter, lange utgreinger og sakspapirer opp og ned i mente. Men ser du ordentlig etter, forsøker å forstå hva som har foregått bak der, er jo arkivet proppfullt av fortellinger. Og for en som jobber med fortellinger, er sånt gull.

– Du beskriver, slik vi leser det, arkivet som en garanti for samfunnets kollektive hukommelse. Er samfunnet hukommelsesløst uten arkivet? Hva skjer med et samfunn som mister tilknytningen til sin historie?

Jeg tenker nok at alle samfunn har en form for arkiv, en slags kollektiv hukommelse. Enten det er sjamanens beretninger eller byarkivets papirer, så tror jeg alle kulturer kontinuerlig bearbeider fortiden. Der denne bearbeidelsen dør, opphører noe vesentlig menneskelig. For det er alltid ekstrem vold knyttet til forsøkene på å fjerne historien – tenk bare på fascistenes bokbål eller islamister som knuser oldtidsminner. Man dreper ikke bare mennesker, men også sporene av dem.

– I romanen skriver du «Inne i en reol ved hjørnet, lengst unna inngangsdøra, fant jeg til og med igjen arkivboksen på samme sted som sist. Arkivboksen med «Instituttet for menings» sluttrapport. Arkivboksen som kunne fortelle meg hvor den var blitt av, min egen barndom.» Hvilken betydning kan dokumentasjon som befinner seg i arkivene ha for enkeltpersoners livskvalitet og rettigheter? Hva skjer med oss mennesker hvis vi går glipp av slik informasjon?

Det er et tricky spørsmål, fordi dokumentasjon er ingenting verdt hvis den ikke verdsettes. Mange urbefolkninger har for eksempel ikke dokumentert sine rettigheter knyttet til land slik vi gjør i en moderne kultur. Det betyr jo ikke at de ikke har noe forhold til det, men at deres dokumentering – som sjamanens beretninger – ikke har autoritet i en moderne kultur. Så én ting er dokumentasjon, en annen ting evnen til forstå den, oversette den. Hvis vi mister dokumentasjon eller forståelsen av den, mister vi opplagt identitet, selvforståelse – og rettigheter.

– Hva er det som fascinerer deg med zombiefortellingen?

Øystein Stene.
Foto: Julie Pike

Jeg tenkte at det må være en grunn til at det er så masse zombier i mainstreamkultur, og jeg ville finne ut hvorfor. Zombier ble for meg et symbol på noe mer enn bare ravende dødninger. De blir et bilde på ikke bare døden, men på det døde i oss selv, mellom oss, i samfunnet. Det vi ikke greier å forholde oss til, det som er avspaltet, «den andre». Det er den inngangen jeg synes er mest interessant med zombier.

– Forlaget skriver i sin presentasjon: «*Zombie Nation* er en alternativ konspirasjonsteori, en gotisk thriller og en eksistensiell zombieroman. Det handler om lammelsen i oss, om likegyldigheten til hverandre, om det døde i kulturen. Men først og fremst om muligheten for liv, selv for de døde». Hva mener du med det døde i kulturen? Er historie og minne slik du ser det en medisin mot denne lammelsen du beskriver? Og hvilken rolle spiller arkivet her?

I alle kulturer finnes det ubearbeidede traumer, smerte som ikke erfares. Da er noe dødt, lammet. Et eksempel: Knut Rød ble i 1948 stilt for retten som ansvarlig for deportasjonen av norske jøder under krigen. Han ble trolig av taktiske hensyn frikjent. Først i senere år har forskere sett på rettssaken og det dobbelte traume: Jøder sendes til konsentrasjonsleire, deretter frikjennes de ansvarlige. Uten

rettspapirene i Riksarkivet, ville det vært umulig å påpeke dette. Jeg bruker eksempelet fordi jeg selv også har jobbet med papirene, da jeg i 2011 skrev en forestilling for Black Box teater om rettssaken. Jeg erfarte hvor avgjørende sånt materiale er for bearbeidelse av fortiden. Mange steder, som tidligere østblokkland, er bearbeidelse mye vanskeligere, fordi arkivmateriale er forsvunnet eller manipulert.

– Hvordan vil du beskrive forholdet mellom smerte og minne i romanen? Er det slik at hukommelse smerter?

Den franske oversettelsen har fått den glimrende tittelen «*Zombie Nostalgie*», som understreker lengselen etter minner som ikke finnes. Problemet med zombier er at de ikke har noe forhold til fortiden, de har ingen historie, eller ingen personlig erindring av den iallfall. For meg er dette også en påminnelse om hvor selektivt vi utformer historien om oss selv, hvordan vi tilpasser den for å unngå ubehag. I en vitalistisk kultur – hvor skam, død, skyld, sinne og sorg blir betraktet som negative affekter – vil hukommelse smerte, ja.

– *Zombie* eller arkivar – hva var utgangspunktet? Hvorfor valgte du å skrive en roman der arkivet har en så sentral rolle?

Jeg likte tanken på å gjøre en byarkivar til romanhelt! Men etter hvert fikk selve arkivet større og større plass. Jeg ble også fascinert av ideen om å bygge opp en konspirasjonsteori fra bunnen, med holdepunkter fra eksisterende materiale. Mange av de hårreisende påstandene har jo historisk belegg, og det fingerte byarkivet ga resten. Sånn sett snylter fortellinga på autoriteten et arkiv kan gi. Jeg ble nesten overbevist om konspirasjonsteorien min selv der jeg satt! Det viste meg med hvilken ydmykhet man må nærme seg arkivmateriale.

– Du besøkte Oslo byarkiv i 2012 i forbindelse med research til romanen. Hvordan opplevde du dette og andre arkivbesøk?

Besøket i Oslo byarkiv, og all den velvillige hjelpen jeg fikk derfra, var helt avgjørende for skrivinga av romanen. Det var først da fortellinga fikk form og sanselighet. Ellers har min viktigste erfaring vært på Riksarkivet, i stykket om Knut Rød jeg nevnte. Der opplevde jeg hvor sterkt og ladet et arkivmateriale kan være: Da jeg kom til navnelisten politiet trolig brukte til å krysse av når jødene ble jaget ned i lasteskipet Donau, greide jeg ikke lengre holde meg. Jeg måtte forlate lesesalen og arkivet, for jeg kunne ikke slutte å gråte. Det var akkurat som jeg ble dratt ut av researchen, ut av analysene, og menneskene ble virkelige for meg. Ingen studier kunne gitt den innsikten jeg fikk gjennom å holde i det papiret, den fysiske berøringen. Et arkiv er noe organisk, virkelig og sanselig, akkurat som minnene hos mennesker. •